

Centraal Bureau
voor de Statistiek

Bevolkingstrends

Sociaal en institutioneel vertrouwen in Nederland

2015 | 01

**Judit Arends
Hans Schmeets**

Een groot deel van de Nederlandse bevolking van 15 jaar en ouder heeft vertrouwen in elkaar en in een aantal maatschappelijke en politieke instituties. In 2012 en 2013 heeft 58 procent vertrouwen in de medemens. Bijna zeven op de tien burgers hebben in beide jaren vertrouwen in rechters en politie. Het vertrouwen in het leger is tussen 2012 en 2013 met drie procentpunt gestegen naar 62 procent. Het vertrouwen in andere instituties is minder groot en gedaald, bijvoorbeeld het vertrouwen in kerken, ambtenaren, de Tweede Kamer, de Europese Unie, banken en grote bedrijven. Vooral opleidingsniveau en leeftijd zijn relevant voor de mate van vertrouwen. Hoe hoger de opleiding en hoe jonger, hoe meer vertrouwen. Ook geldt dat mensen die meer participeren in de samenleving meer vertrouwen hebben. Dat kan deels worden verklaard doordat mensen die participeren zich in individuele kenmerken onderscheiden van mensen die niet participeren.

1. Inleiding

Het vertrouwen dat mensen hebben in elkaar en in maatschappelijke en politieke instituties is essentieel voor het functioneren van een samenleving (Dohmen, Verbakel en Kraaykamp, 2010). Vertrouwen in de medemens, oftewel sociaal vertrouwen, wordt vaak gezien als een goede indicator voor sociale cohesie, de bindingen die bestaan binnen en tussen bevolkingsgroepen (Te Riele en Roest, 2009). Naast dit sociaal vertrouwen is ook het vertrouwen in instituten en de participatie in de samenleving van belang voor de sociale samenhang (Schmeets en Te Riele, 2010; 2014). Door vertrouwen en participatie ontstaan sociale netwerken van mensen met gezamenlijke normen, waarden en tevens meer onderling begrip. De opvatting is dan hoe meer participatie en vertrouwen, en hoe minder bevolkingsgroepen zich daarin onderscheiden, hoe sterker de sociale samenhang is. Een sterke sociale samenhang in de samenleving draagt bij aan positieve ontwikkelingen onder andere op het terrein van veiligheid, leefbaarheid, gezondheid, welzijn en economische productiviteit en groei (Harell en Stolle, 2011; Knack en Keefer, 1997; Putnam, 1995; 2000; Uslaner, 2002).

Uit verschillende empirische studies (o.a. Dohmen et al, 2010; Hudson, 2006; Kloosterman, 2010a; b; Schmeets, 2013) is gebleken dat er verschillen bestaan tussen bevolkingsgroepen in sociaal en institutioneel vertrouwen. Personen met een hoger opleidingsniveau en inkomen, jongeren en protestanten hebben meer vertrouwen. Tevens is participatie – zoals frequent contact met anderen, het geven van informele hulp, deelname aan verenigingsleven, het verrichten van arbeid of vrijwilligerswerk en deelname aan politieke activiteiten – gerelateerd aan sociaal en institutioneel vertrouwen (zie o.a. Dohmen et al, 2010; Paxton, 1999; Kloosterman en Schmeets, 2010a; b; Van Beuningen en Schmeets, 2013). Blijkbaar etaleren mensen vooral vertrouwen als zij beschikken over hulpbronnen in de vorm van kennis, contacten en vaardigheden.

In dit artikel staat het sociaal en institutioneel vertrouwen centraal. Eerst wordt bekeken in hoeverre het sociaal en institutioneel vertrouwen in Nederland is veranderd in de afgelopen twee jaar. Daarnaast worden de relaties tussen sociaal en institutioneel vertrouwen onderzocht. Vervolgens wordt ingegaan op de relatie tussen individuele kenmerken van mensen (waaronder leeftijd, opleiding), participatie en vertrouwen.

2. Methode en kenmerken

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van gegevens uit het onderzoek Sociale samenhang en welzijn 2012 en 2013. In 2012 zijn gegevens beschikbaar van 7 949 personen en in 2013 van 7 384 personen. De verschillen tussen bevolkingsgroepen in de mate van sociaal en institutioneel vertrouwen is eerst onderzocht met behulp van bivariate regressieanalyses. Vervolgens is met behulp van multivariate regressieanalyses nagegaan of de waargenomen verschillen in sociaal en institutioneel vertrouwen blijven bestaan na controle voor de andere individuele- en participatiekenmerken. Dit is stapsgewijs gebeurd. Eerst is een correctie doorgevoerd voor de individuele kenmerken, vervolgens zijn daar de participatiekenmerken aan toegevoegd. Door deze benadering krijgen we zicht op de veranderingen als gevolg van de diverse correctieslagen, zowel wat de Wald-waarde betreft (waarin het effect van de desbetreffende variabelen tot uitdrukking komt) als de Odds Ratio (waarin de kansverhouding ten opzichte van de referentiecategorie tot uitdrukking komt). In tabel 1 in de bijlage staan de resultaten van het model waarin de effecten van zowel individuele- als participatiekenmerken op het vertrouwen zijn onderzocht. Andere resultaten, gebaseerd op de verschillende stappen, zijn op verzoek beschikbaar.

Sociaal en institutioneel vertrouwen

In dit verhaal zijn de termen sociaal en institutioneel vertrouwen gehanteerd. Het sociaal vertrouwen refereert aan het vertrouwen in anderen, ontleend aan de benamingen *social trust* ofwel *generalised trust* die doorgaans in de literatuur worden gehanteerd. Sociaal vertrouwen is geoperationaliseerd middels de vraag: 'Vindt u dat over het algemeen de meeste mensen wel te vertrouwen zijn of vindt u dat men niet voorzichtig genoeg kan zijn in de omgang met anderen?' De antwoordcategorieën waren: 'wel te vertrouwen' en 'je kunt niet voorzichtig genoeg zijn.'

Het institutioneel vertrouwen is ontleend aan *institutional trust* en heeft betrekking op een aantal maatschappelijke en politieke instituten, instellingen, en organisaties. Het onderscheid tussen maatschappelijke en politieke instituties is mede gebaseerd op een indeling die gemaakt is in het raamwerk sociale samenhang waarin drie niveaus zijn aangebracht: sociaal, maatschappelijk en politiek (Schmeets en Te Riele, 2014).

De vraag waarmee het institutioneel vertrouwen is geoperationaliseerd, luidde: 'Wilt u voor elk van de volgende instellingen aangeven hoeveel vertrouwen u hierin heeft? Kerken, leger, rechters, pers, politie, Tweede kamer, ambtenaren, banken, grote bedrijven en de Europese Unie. Met als antwoordcategorieën: 'heel veel vertrouwen', 'tamelijk veel vertrouwen', 'niet zo veel vertrouwen' en 'helemaal geen vertrouwen'. De categorieën 'heel veel vertrouwen' en 'tamelijk veel vertrouwen' zijn vervolgens samengevoegd, alsook 'niet zo veel vertrouwen' en 'helemaal geen vertrouwen'.

Voor een overzicht van vertrouwensvragen in diverse onderzoeken, inclusief een aantal kanttekeningen, zie Zmerli en Newton (2008), Reeskens en Hooghe (2007), Delhey, Newton en Welzel (2011).

Individuele kenmerken

Informatie over herkomst en het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudeninkomen (in kwartielen) is afkomstig uit bevolkingsregisters. Deze informatie is aan de enquêtegegevens gekoppeld. Respondenten is gevraagd naar hun geslacht, leeftijd, de hoogst voltooide opleiding (basisonderwijs, lager beroepsonderwijs (vmbo, mbo1), middelbaar onderwijs (havo, vwo of mbo2-4), hoger beroepsonderwijs en universitair onderwijs) en de burgerlijke staat (gehuwd, gescheiden, verweduwd en nooit gehuwd geweest). Religiositeit is vastgesteld aan de hand van denominatie. Gevraagd is tot welke kerkelijke gezindte of levensbeschouwelijke groepering men zich rekent. De mogelijke antwoordcategorieën waren: Geen, rooms-katholiek, Nederlands hervormd, gereformeerd, protestant, islam, joods, hindoe, boeddhist en anders.

Sociale, maatschappelijke en politieke participatie

Participatie is gemeten aan de hand van negen variabelen: contacten met vrienden/kennissen, familie en burens, informele hulp verlenen, vrijwilligerswerk verrichten, deelname aan verenigingsleven, betaalde arbeid hebben, stemmen en deelname aan politieke acties.

Gevraagd is hoe vaak mensen contact hebben met vrienden, vriendinnen of echt goede kennissen, met familie en met burens. Respondenten konden kiezen uit de volgende antwoordopties:

1. dagelijks;
2. minstens 1x per week, maar niet dagelijks;
3. minstens 1x per maand, maar niet wekelijks;
4. minder dan 1x per maand; en
5. zelden of nooit.

Informele hulp is vastgesteld door te vragen naar het verlenen van hulp aan anderen buiten het eigen huishouden in de afgelopen maand.

In de enquête is ook gevraagd of mensen in de afgelopen 12 maanden vrijwilligerswerk hebben gedaan in een jeugd- of buurthuis, op school, in de verzorging of verpleging, voor een sportvereniging, voor culturele verenigingen, voor hobby- of gezelligheidsverenigingen, voor de kerk, moskee of levensbeschouwelijke groepering, voor de vakbond of bedrijfsorganisatieorganisatie, voor een politieke partij of actiegroep, op het gebied van sociale hulpverlening, rechtshulp, reclassering of slachtofferhulp, op het gebied van wonen, woonomstandigheden of huurdersbelangen, ten behoeve van de wijk of de buurt of voor organisaties op een ander gebied.

Deelname aan verenigingsleven is vastgesteld met de vraag: 'Hoe vaak neemt u deel aan activiteiten van verenigingen?' Respondenten konden kiezen uit de volgende antwoordopties:

1. minimaal 1 keer per week;
2. minimaal 1 keer per maand;
3. minder dan 1 keer per maand; en
4. nooit.

Betaald werk is vastgesteld met de vraag: 'Heeft u op dit moment betaald werk? Ook 1 uur per week of een kortere periode telt al mee, evenals freelance werk.'

Of mensen in de afgelopen vijf jaar deelgenomen hebben aan acties om de politiek te beïnvloeden is vastgesteld met negen vragen (radio, tv of krant ingeschakeld, politieke partij of organisatie ingeschakeld, inspraakbijeenkomst of hoorzitting bijgewoond, contact opgenomen met een politicus of ambtenaar, meegedaan aan een actiegroep, protestactie, handtekeningenactie, via internet of email meegedaan aan een politieke actie en of iemand iets anders heeft gedaan om iets politiek aan de orde te stellen). Tevens is gevraagd of mensen hebben gestemd bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2012.

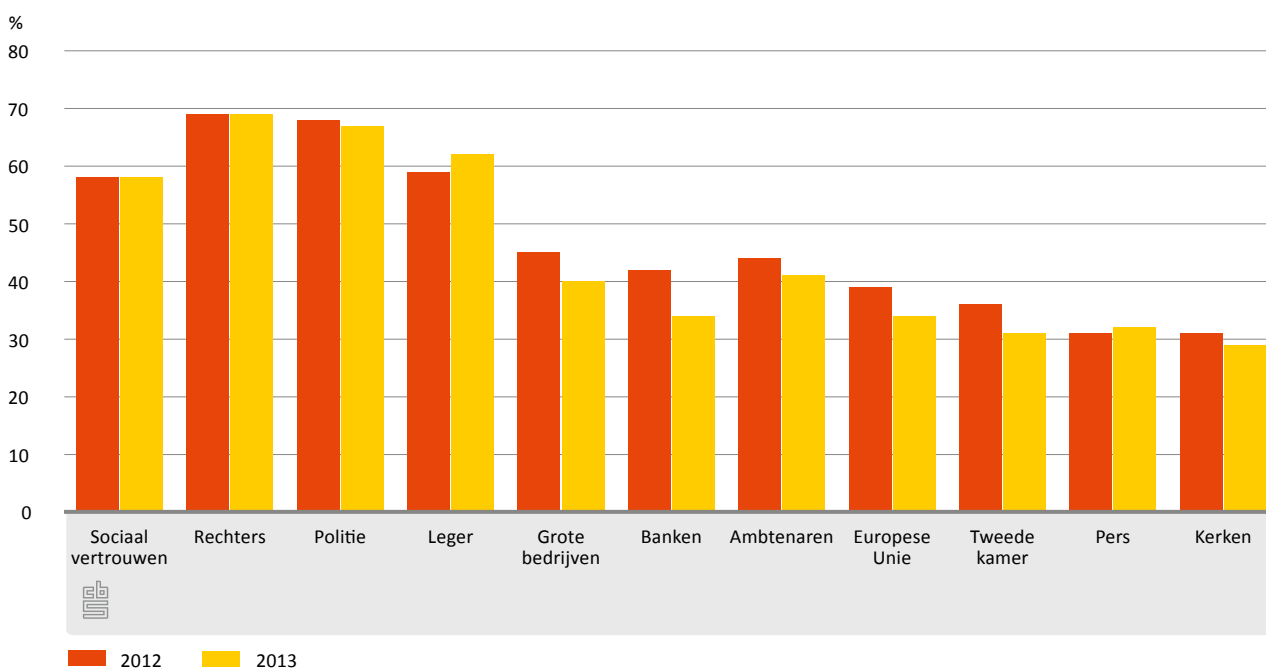
3. Resultaten

3.1 Sociaal en institutioneel vertrouwen in 2012 en 2013

Zowel in 2012 als in 2013 heeft 58 procent van de Nederlandse bevolking van 15 jaar en ouder vertrouwen in de medemens. Dit sociaal vertrouwen is niet veranderd in de afgelopen jaren. Uit eerder onderzoek – gebaseerd op een andere manier van dataverzameling – kwam naar voren dat 58 tot 60 procent van de Nederlandse bevolking vertrouwen heeft in anderen (Kloosterman, 2010a).

Er bestaan verschillen in de mate waarin de bevolking vertrouwen heeft in instituties. Rechters en de politie genieten in 2012 en 2013 met bijna 70 procent het grootste vertrouwen, gevolgd door het leger (zo'n 60 procent). Het vertrouwen is het laagst (30 procent) in de pers en kerken. Ook is er minder vertrouwen in de Tweede Kamer, de Europese Unie, ambtenaren, banken en grote bedrijven.

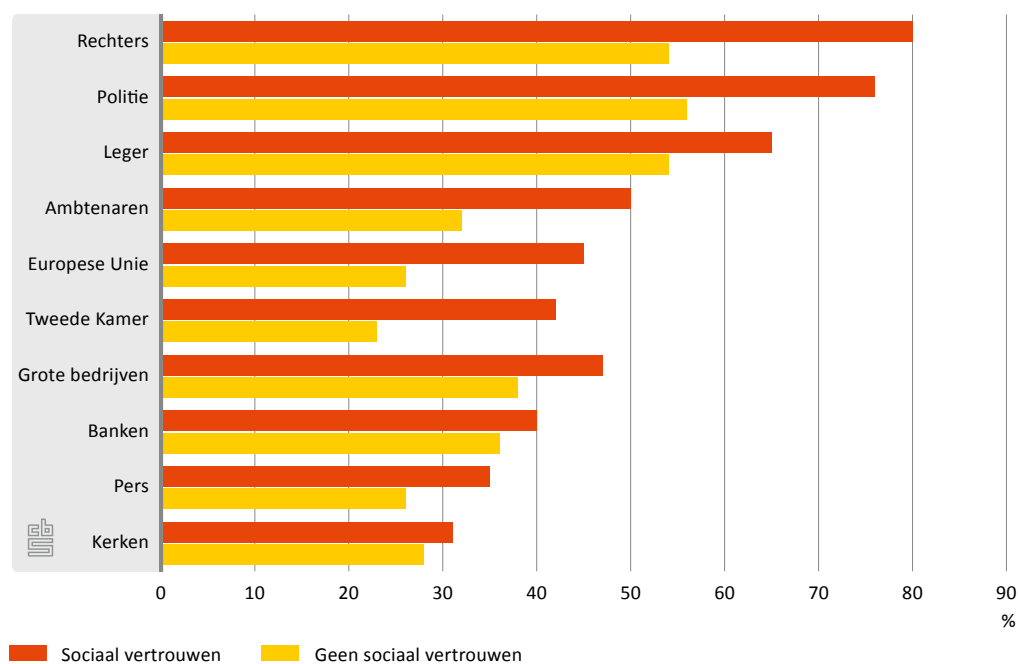
3.1.1 Sociaal en institutioneel vertrouwen, 2012 en 2013

De vertrouwenspercentages in instituties zijn in 2013 gedaald ten opzichte van 2012. Het meest daalde het vertrouwen in de banken (8 procent), gevolgd door grote bedrijven, de Europese Unie en de Tweede Kamer (5 procent). Het vertrouwen in ambtenaren is met 3 procent gedaald, in de kerken met 2 procent. Daar staat tegenover dat het vertrouwen stabiel is gebleven in gezaghebbende instituten als politie en rechters en dat het vertrouwen in het leger zelfs met 3 procent is toegenomen.

Het sociaal en institutioneel vertrouwen zijn positief gerelateerd: mensen die vertrouwen hebben in de medemens hebben ook relatief vaker vertrouwen in – met name gezaghebbende – maatschappelijke en politieke instituten. Zo hebben de mensen die vertrouwen hebben in de medemens ook meer vertrouwen in rechters (80 procent tegenover 54 procent die geen vertrouwen in de medemens hebben), politie (76 procent tegenover 56 procent) en leger (65 procent tegenover 54 procent). Vertrouwen hebben in de medemens hangt ook sterk positief samen met vertrouwen in de ambtenaren, de EU en de Tweede Kamer.

3.1.2 De relatie tussen sociaal en institutioneel vertrouwen, 2012/2013

3.2 Sociaal en institutioneel vertrouwen van bevolkingsgroepen, 2013

De verschillen tussen bevolkingsgroepen in sociaal en institutioneel vertrouwen is eerst onderzocht met behulp van bivariate regressieanalyses. Vervolgens is met behulp van multivariate regressieanalyses nagegaan of de waargenomen verschillen in sociaal en institutioneel vertrouwen blijven bestaan na controle van de overige individuele- en participatiekenmerken.

Individuele kenmerken

Geslacht, leeftijd en burgerlijke staat

Hoewel de meeste Nederlanders vertrouwen hebben in elkaar, zijn er wel verschillen tussen bevolkingsgroepen. Mannen hebben meer vertrouwen in anderen dan vrouwen (61 procent tegenover 56 procent). Dit verschil verdwijnt echter als rekening gehouden wordt met de overige individuele kenmerken, waaronder het opleidingsniveau. Vrouwen hebben over het algemeen iets meer vertrouwen in de politie, banken, kerken en de EU dan mannen en iets minder in grote bedrijven. Dat verandert – behalve voor kerken – niet na correctie voor andere individuele kenmerken.

Over het algemeen neemt het sociaal en institutioneel vertrouwen af met leeftijd. Het sociaal vertrouwen van 65-plussers is lager (51 procent) dan van 15–64-jarigen (60 procent). Het grootste vertrouwen in de medeburger hebben de 25–34-jarigen: 63 procent geeft aan dat de meeste mensen wel te vertrouwen zijn. Het institutioneel vertrouwen is sterk gerelateerd aan leeftijd, ook na controle voor de overige individuele kenmerken. Behalve bij het vertrouwen in de politie, blijft na controle van de participatiekenmerken de leeftijdsrelatie in stand (tabel 1 in de bijlage). Zo heeft de jongste leeftijdsgroep (15–24-jarigen) het meeste vertrouwen in het leger, in de politiek, ambtenaren, banken en grote bedrijven. De 15–34-jarigen hebben het meeste vertrouwen in rechters, 75-plussers in de kerken.

3.2.1 Vertrouwen naar individuele kenmerken, 2013

	Sociaal ver- trouwen	Rechters	Politie	Leger	Tweede kamer	Ambte- naren	Europese Unie	Banken	Grote bedrijven	Pers	Kerken
	%										
Totaal	58	69	67	62	31	41	34	34	40	32	29
Geslacht											
Mannen	61	69	65	61	31	41	32	32	42	31	27
Vrouwen	56	69	70	62	32	41	36	37	39	32	30
Leeftijd											
15–24 jaar	60	80	69	77	41	53	55	49	61	31	33
25–34 jaar	63	80	70	70	37	45	40	38	43	30	28
35–44 jaar	60	74	69	65	33	41	34	33	42	35	26
45–54 jaar	60	70	67	59	30	38	29	32	37	36	24
55–64 jaar	58	64	67	54	27	38	25	26	31	29	25
65–74 jaar	52	53	62	48	22	31	25	26	27	28	28
75 jaar of ouder	49	50	68	53	26	40	31	37	39	33	44
Burgerlijke staat											
Gehuwd	59	68	68	59	29	38	30	30	37	31	30
Gescheiden	48	60	63	54	24	34	27	32	32	31	23
Verweduwd	48	49	69	49	26	38	25	39	36	33	38
Nooit gehuwd geweest	62	76	68	69	37	46	43	40	47	33	27
Opleiding											
Basisonderwijs	39	50	61	56	26	37	29	40	39	31	32
Lager beroepsonderwijs	45	59	62	57	24	36	29	38	41	28	31
Middelbaar onderwijs	58	70	68	64	29	39	32	36	42	31	28
Hoger beroepsonderwijs	75	79	73	63	39	45	38	29	38	34	26
Universitair onderwijs	81	85	76	64	49	55	54	26	39	39	28

3.2.1 Vertrouwen naar individuele kenmerken, 2013 (slot)

	Sociaal ver- trouwen	Rechters	Politie	Leger	Tweede kamer	Ambte- naren	Europese Unie	Banken	Grote bedrijven	Pers	Kerken
	%										
Huishoudensinkomen											
Laag (1)	49	66	63	59	32	39	37	39	40	34	33
2	50	61	65	60	26	36	28	35	40	30	31
3	59	68	68	61	29	41	33	32	38	31	26
Hoog (4)	70	77	72	65	37	45	39	33	42	32	27
Herkomst											
Autochtoon	61	69	69	62	30	39	33	34	40	32	27
Westers allochtoon	55	69	64	55	34	42	39	30	35	32	24
Niet-westers allochtoon	39	68	61	62	39	51	41	45	44	34	43
Kerkelijke gezindte											
Geen	64	73	68	61	33	42	34	31	40	34	10
Rooms-Katholiek	51	63	67	62	28	37	33	36	41	31	30
Nederland Hervormd	54	64	69	65	27	36	32	39	45	28	54
Gereformeerd	66	70	69	73	32	44	31	35	48	27	75
PKN	67	71	71	69	37	46	39	37	40	30	78
Islam	38	74	62	53	40	55	44	50	42	28	43
Anders	56	65	67	59	34	46	35	34	36	32	50

Ongehuwden hebben vaker vertrouwen in de medemens dan verweduwde en gescheiden mensen. Deze verschillen verdwijnen echter na correctie voor andere individuele kenmerken waaronder leeftijd. De burgerlijke staat is ook gerelateerd aan de mate van institutioneel vertrouwen. Maar ook hier geldt dat deze samenhangen vrijwel altijd verdwijnen na correctie. Dit betekent dat er in het algemeen nauwelijks aanwijzingen zijn dat burgerlijke staat bepalend is voor het vertrouwen in anderen en de samenleving.

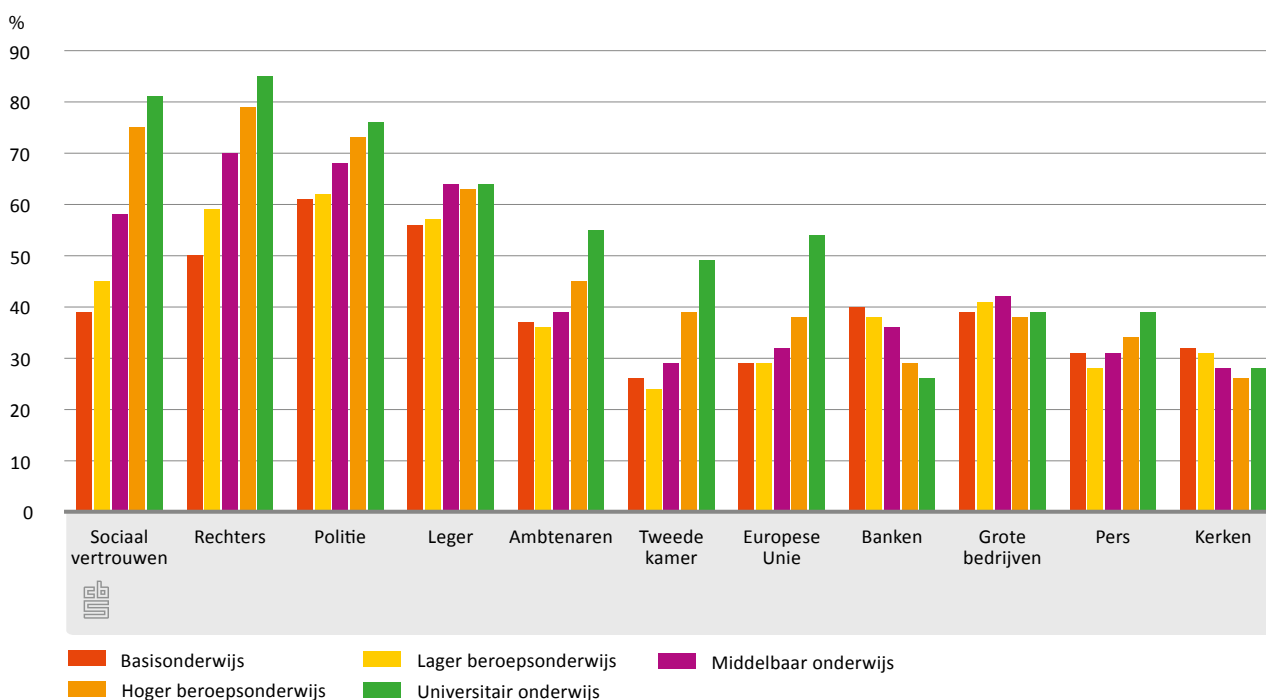
Opleidingsniveau en inkomen

Opleidingsniveau en vertrouwen zijn doorgaans sterk positief gerelateerd. Mensen die alleen het basisonderwijs hebben afgerond, hebben met 39 procent het minste vertrouwen in de medemens. Dat loopt geleidelijk op tot 81 procent bij de groep met een universitaire opleiding.

Hoger opgeleiden hebben relatief meer vertrouwen in gezaghebbende instituties (rechters, politie, leger), in ambtenaren, de politiek (Tweede Kamer, EU), en in de pers dan lager opgeleiden. Het vertrouwen in grote bedrijven en kerken verschilt niet tussen hoger en lager opgeleiden. Het vertrouwen in banken is een uitzondering: banken genieten meer vertrouwen onder lager opgeleiden. De correctie doet daar niets aan af.

Mensen met een laag huishoudeninkomen hebben beduidend minder sociaal vertrouwen (49 procent) dan mensen met een hoog inkomen (70 procent). Ook hebben mensen met een hoog inkomen meer fiducia in politie, rechters, leger, Tweede Kamer en ambtenaren dan mensen met een laag inkomen. Mensen met een laag inkomen hebben meer vertrouwen in banken (39 procent) dan mensen met een hoger inkomen (32 procent en 33 procent). Het inkomen speelt geen rol als het gaat om vertrouwen in de pers en in grote bedrijven. Deze verbanden blijven voorhanden na de correctie voor de overige individuele kenmerken, behalve voor banken. Na controle voor participatiekenmerken verdwijnen echter de verschillen voor vertrouwen in ambtenaren en de politie.

3.2.2 De relatie tussen opleiding en sociaal en institutioneel vertrouwen, 2013

Herkomst

Er zijn ook duidelijke verschillen in vertrouwen tussen herkomstgroepen. Niet-westerse allochtonen hebben aanzienlijk minder vertrouwen in de medemens (39 procent) dan westerse allochtonen (55 procent) en autochtonen (61 procent). Dit blijft zo als er rekening mee wordt gehouden dat niet-westerse allochtonen op enkele individuele kenmerken afwijken van westerse allochtonen en autochtonen. In het institutionele vertrouwen verschillen herkomstgroepen eveneens. Niet-westerse allochtonen hebben meer vertrouwen in kerken (43 procent) dan westerse allochtonen (24 procent) en autochtonen (27 procent). Het verschil blijft bestaan na controle voor de overige individuele kenmerken. Ook geldt dat niet-westerse allochtonen het meeste vertrouwen hebben in de Tweede Kamer, ambtenaren, banken, grote bedrijven en de EU, en het minst in de politie. De mate van vertrouwen in rechters en de pers verschilt niet tussen herkomstgroepen. Na controle voor de overige individuele- en participatiekenmerken blijven de verschillen in het vertrouwen in ambtenaren en de politiek tussen de herkomstgroepen grotendeels bestaan, maar deze verschillen verdwijnen voor grote bedrijven.

Kerkelijke gezindte

Van de mensen die niet behoren tot een kerkelijke gezindte of levensbeschouwelijke groepering heeft 64 procent vertrouwen in de medemens. Het onderlinge vertrouwen van de mensen die wel tot een geloofsgroep behoren is veel lager, 54 procent. Er zijn echter duidelijke verschillen in vertrouwen tussen de geloofsgroepen. De aanhangers van de PKN (67 procent) en de gereformeerden (66 procent) hebben meer sociaal vertrouwen dan de katholieken (51 procent) en hervormden (54 procent). Moslims hebben het minste vertrouwen in de medemens (38 procent).

Religiositeit speelt een zeer belangrijke rol als het gaat om vertrouwen in kerken. Het vertrouwen in kerken is erg laag onder de onkerkelijken (10 procent). Onder de kerkelijken hebben aanhangers van de PKN met 78 procent en gereformeerden met 75 procent het

meeste vertrouwen in kerken. Katholieken hebben met 30 procent aanzienlijk minder vertrouwen in kerken. Moslims hebben het meeste vertrouwen in rechters (74 procent), banken (50 procent), ambtenaren (55 procent), de EU (44 procent) en de Tweede Kamer (40 procent) en het minste in politie (62 procent) en leger (53 procent). De mensen die zeggen te behoren tot de PKN etaleren een bovengemiddeld vertrouwen in nagenoeg alle instituten, echter niet in de grote bedrijven en de pers. Gereformeerden hebben vooral veel vertrouwen in rechters, leger en grote bedrijven. Hervormden scoren bovengemiddeld in het vertrouwen in banken en grote bedrijven, terwijl ze beduidend minder fiducia hebben in de Tweede Kamer en ambtenaren. Ook katholieken hebben niet veel vertrouwen in de Tweede Kamer en ambtenaren, en evenmin in rechters. Ten slotte kijken we naar de onkerkelijken. Deze groep, die met bijna 44 procent de grootste bevolkingscategorie vormt, heeft vooral een gemiddeld institutioneel vertrouwen. Naast het geringe vertrouwen in kerken is het relatief grote vertrouwen in rechters hierop de uitzondering. De verschillen tussen de religieuze groepen blijven deels gehandhaafd na correctie voor andere individuele- en participatiekenmerken.

Sociale, maatschappelijke en politieke participatie

Mensen die minstens één keer per maand tot dagelijks contact met familie, en vrienden hebben, hebben meer vertrouwen in de medemens dan mensen die zelden een dergelijk contact hebben. Daarbij is ook van belang dat de groepen die vrijwel nooit of minder dan maandelijks sociale contacten hebben met familie en vrienden, erg klein zijn. De relatie met het bureaucontact is minder geprononceerd. De frequentie van de contacten met familie, vrienden en burens heeft na correctie voor individuele- en participatiekenmerken geen effect op het al dan niet hebben van sociaal vertrouwen.

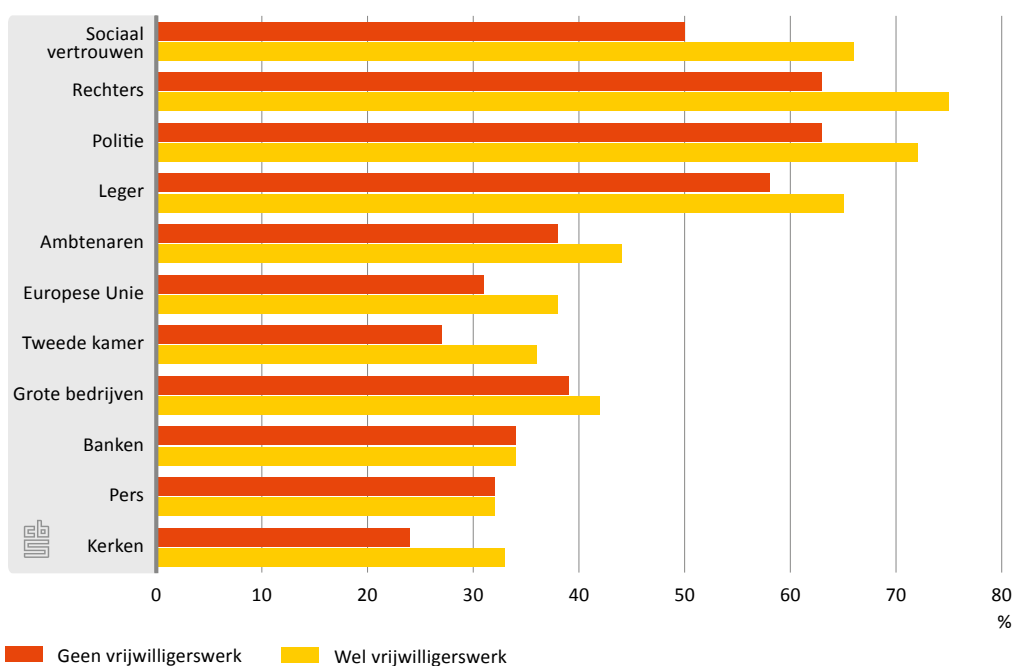
De relatie tussen de frequentie van de sociale contacten en het vertrouwen in instituties is doorgaans zwak en blijft meestal niet overeind als er rekening mee wordt gehouden dat deze groepen andere individuele- en participatiekenmerken hebben.

Mensen die informele hulp verlenen aan anderen hebben iets meer sociaal vertrouwen (62 procent) dan mensen die dat niet doen (56 procent). Wel of niet verlenen van hulp aan anderen is echter nauwelijks onderscheidend voor het institutioneel vertrouwen.

Mensen die in de afgelopen 12 maanden vrijwilligerswerk hebben verricht, hebben meer sociaal vertrouwen (66 procent) dan mensen die geen vrijwilligerswerk hebben gedaan (50 procent). Vrijwillige inzet hangt ook samen met meer vertrouwen in de meeste instituten, vooral in kerken. Dit geldt echter niet voor het vertrouwen in banken en pers. Deze verschillen worden iets gedempt indien rekening wordt gehouden dat vrijwilligers zich op andere individuele- en participatiekenmerken onderscheiden, maar blijven – met uitzondering van het vertrouwen in grote bedrijven – duidelijk aanwezig.

Mensen die actief zijn binnen verenigingen hebben zowel meer sociaal vertrouwen als institutioneel vertrouwen. Mensen die nooit deelnemen aan activiteiten van verenigingen hebben minder vertrouwen in de medemens (49 procent) dan mensen die het wel doen (65 procent). De frequentie van deelname aan verenigingsactiviteiten (wekelijks, maandelijks of minder dan maandelijks) maakt daarbij niet zoveel uit. Wie niet deelneemt aan een verenigingsleven heeft ook minder vertrouwen in politie, rechters, leger, Tweede Kamer en EU.

3.2.3 De relatie tussen vrijwilligerswerk verrichten en sociaal en institutioneel vertrouwen, 2013

3.2.4 Vertrouwen naar participatiekenmerken, 2013

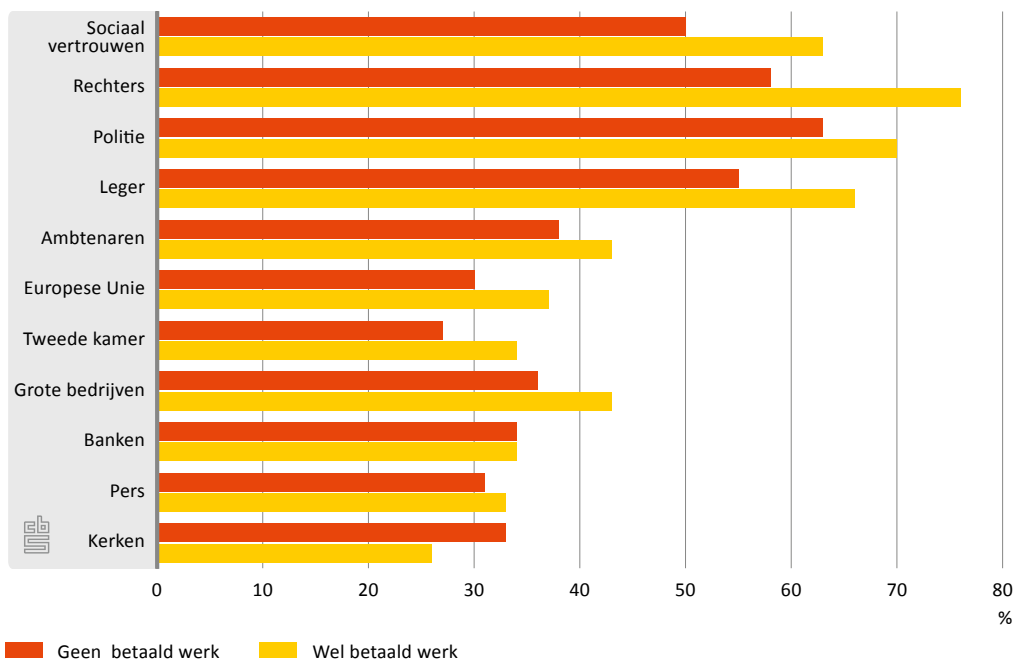
	Sociaal vertrouwen	Rechters	Politie	Leger	Tweede kamer	Ambtenaren	Europese Unie	Banken	Grote bedrijven	Pers	Kerken
Totaal	58	69	67	62	31	41	34	34	40	32	29
Contact met familieleden											
Dagelijks	55	67	67	65	30	41	36	37	43	32	32
Minstens 1x per week, maar niet dagelijks	61	71	69	62	32	41	34	34	40	32	28
Minstens 1x per maand, maar niet wekelijks	59	70	67	59	34	42	33	30	37	31	25
Minder dan 1x per maand	58	67	64	59	29	39	32	33	36	33	25
Zelden of nooit	43	49	51	42	21	32	25	36	31	27	25
Contact met vrienden											
Dagelijks	61	72	67	66	36	45	44	42	49	33	30
Minstens 1x per week, maar niet dagelijks	59	69	68	62	32	41	32	33	39	32	28
Minstens 1x per maand, maar niet wekelijks	57	69	69	59	29	37	30	27	34	30	29
Minder dan 1x per maand	52	57	61	52	25	35	24	32	32	29	30
Zelden of nooit	38	51	59	50	14	23	22	31	26	29	24
Contact met burens											
Dagelijks	53	61	66	57	30	41	32	37	42	31	31
Minstens 1x per week, maar niet dagelijks	61	71	69	62	31	41	34	34	40	33	29
Minstens 1x per maand, maar niet wekelijks	62	74	68	65	33	41	35	34	41	31	29
Minder dan 1x per maand	57	74	72	64	35	40	37	30	39	28	29
Zelden of nooit	51	64	62	61	30	41	35	35	40	30	24
Informele hulp verlenen											
Wel	62	70	67	62	30	40	33	32	39	31	29
Niet	56	68	68	61	32	41	35	36	41	32	29

3.2.4 Vertrouwen naar participatiekenmerken, 2013 (slot)

	Sociaal ver- trouwen	Rechters	Politie	Leger	Tweede kamer	Ambte- naren	Euro- pese Unie	Banken	Grote bedrij- ven	Pers	Kerken
	%										
Vrijwilligerswerk verrichten											
Wel	66	75	72	65	36	44	38	34	42	32	33
Niet	50	63	63	58	27	38	31	34	39	32	24
Deelname aan verenigingsactiviteiten											
1x per week	65	73	70	65	36	43	39	36	45	33	29
1x per maand	67	75	73	64	37	43	39	31	41	33	34
Minder dan 1x per maand	65	72	69	63	32	42	35	31	41	33	29
Nooit	49	64	64	58	27	40	29	35	37	31	27
Betaald werk											
Betaald werk	63	76	70	66	34	43	37	34	43	32	26
Geen betaald werk	50	58	63	55	27	38	30	34	36	31	33
Gestemd											
Wel	62	70	69	61	32	40	33	32	39	32	29
Niet	43	64	63	60	23	39	31	38	40	29	26
Politieke acties											
Wel	66	75	69	64	34	42	36	30	38	33	29
Niet	52	64	66	59	29	39	31	37	41	31	28

Niet-werkenden zijn vaker wantrouwig tegenover anderen en instituten dan werkenden. Er zijn enkele uitzonderingen op dit beeld. Zo hebben niet-werkenden meer vertrouwen in kerken (33 procent) dan werkenden (26 procent). Verder is er geen samenhang tussen het hebben van betaald werk en vertrouwen in de pers en banken. De aangetroffen samenhangen worden deels veroorzaakt door leeftijd: 65-plussers hebben meestal geen

3.2.5 De relatie tussen betaald werk verrichten en sociaal en institutioneel vertrouwen, 2013

betaald werk en ouderen hebben, zoals eerder vermeld, ook minder vertrouwen in instituten. Mede daardoor nemen de oorspronkelijke verbanden na correctie voor andere individuele- en participatiekenmerken beduidend af en verdwijnen deze zelfs voor het sociaal vertrouwen en het vertrouwen in een aantal instituten, zoals het leger, de Tweede Kamer, de EU en ambtenaren.

Stemmers onderscheiden zich van niet-stemmers in het vertrouwen dat ze hebben in de medemens: van de mensen die hebben gestemd bij de Tweede Kamerverkiezingen is 62 procent van mening dat de meeste mensen te vertrouwen zijn. Van de mensen die niet hebben gestemd is dit 43 procent. Opkomst bij verkiezingen hangt duidelijk samen met vertrouwen in de Tweede Kamer: stemmers hebben daar meer vertrouwen in (32 procent) dan niet-stemmers (23 procent). Het verschil tussen stemmers en niet-stemmers in het sociaal vertrouwen neemt na correctie af, het grotere vertrouwen in de Tweede Kamer van de stemmers blijft overeind.

Deelname aan politieke acties heeft ook een effect op sociaal en institutioneel vertrouwen. Mensen die de afgelopen vijf jaar hebben deelgenomen aan politieke acties hebben vaker vertrouwen in de medemens dan mensen die hier niet aan deelnamen. Het verschil in het sociaal vertrouwen wordt duidelijk gereduceerd als zowel rekening wordt gehouden met het gegeven dat politiek actieve mensen vooral in individuele kenmerken verschillen ten opzichte van de mensen die in vijf jaar geen activiteiten hebben ondernomen om de politiek te beïnvloeden. Na correctie verdwijnen de oorspronkelijke relaties met de instituten.

4. Conclusies

De meerderheid van de Nederlandse bevolking heeft vertrouwen in de medemens en in de meeste instituten. Het sociaal vertrouwen blijft de laatste jaren bovendien stabiel, terwijl het institutioneel vertrouwen relatief sterk fluctueert. Het vertrouwen in ambtenaren, de politiek (Tweede kamer en EU), banken, grote bedrijven en kerken is in 2013 gedaald ten opzichte van 2012. Daar staat tegenover dat het vertrouwen in gezaghebbende instituten als politie en rechters stabiel is gebleven of is gestegen (leger).

De patronen van het institutioneel vertrouwen zijn vergelijkbaar in 2012 en 2013. De bevolking heeft het meeste vertrouwen in gezaghebbende instituten (rechters, politie en het leger) en het minste in kerken, in de pers en in de Tweede Kamer. Ook is er een consistente, positieve samenhang tussen sociaal en institutioneel vertrouwen: meer vertrouwen in de medemens gaat meestal samen met meer vertrouwen in instituties.

Tussen bevolkingsgroepen bestaat een aantal verschillen in de mate van vertrouwen. Het opleidingsniveau, inkomen en herkomst zijn belangrijke determinanten van sociaal vertrouwen: laagopgeleiden, mensen met een laag inkomen en niet-westerse allochtonen hebben minder vertrouwen in de medemens. Voor opleiding en inkomen is dat te duiden vanuit het perspectief van hulpbronnen: ze zijn minder in staat om te participeren in de samenleving en vertrouwen te ontwikkelen in anderen. Ook hulpbronnen in de vorm van sociale contacten met vrienden, familie, burens, en vaardigheden die men vergaart

in werkzaamheden binnen organisaties, via betaald werk, vrijwillige inzet, en activiteiten binnen verenigingen, kunnen de verschillen in het vertrouwen verklaren. Mensen die geen betaald werk hebben, geen vrijwilligerswerk verrichten, zelden sociale contacten hebben, niet deelnemen aan politieke acties noch aan het verenigingsleven hebben naar verhouding minder sociaal en institutioneel vertrouwen.

Voor de discrepanties tussen de niet-westerse en de andere twee herkomstgroepen biedt de culturele afstand een mogelijk aanvullende interpretatie voor deze verschillen (Hofstede, 1991). De identificatie met anderen in de samenleving is een belangrijke voorwaarde voor vertrouwen. In dat perspectief kan ook het lage sociale vertrouwen van de moslims geplaatst worden. Mensen die zeggen dat ze behoren tot de gereformeerden en de PKN hebben daarentegen meer sociaal vertrouwen dan katholieken en hervormden. Een onderscheid tussen geloofsgroepen komt ook tot uitdrukking in het institutioneel vertrouwen. Ook daarin lopen de PKN'ers, vaak samen met de gereformeerden, voorop. Ten slotte hebben jongeren een sterker institutioneel vertrouwen dan ouderen, en burgerlijke staat doet er nauwelijks toe.

Naast individuele kenmerken is ook het meedoen in de samenleving van belang om zicht te krijgen op de verschillen in de mate van sociaal en institutioneel vertrouwen. Participatie en vertrouwen zijn in elkaar verweven. Hoe die causaliteit er precies uitziet is echter lastig te achterhalen (Newton, 2001). Participatie kan vertrouwen genereren, maar omgekeerd kan ook worden geopperd dat vertrouwen de participatie stimuleert. Aannemelijk is dat het beide kanten opgaat. Zo zullen sociale contacten nodig zijn om vertrouwen te krijgen, en als er vertrouwen is zullen frequenter sociale contacten ontstaan. Om op dergelijke causale mechanismen meer vat te krijgen zijn ook andere (panel)data en experimenten nodig.

Literatuur

Delhey, J., K. Newton en C. Welzel, 2011, How general is trust in 'most people'? Solving the radius of trust problem. *American Sociological Review*, 76 (5), pp.786–807.

Dohmen, A., E. Verbakel en G. Kraaykamp, 2010, Sociaal vertrouwen in de Europese context. Een multiniveauanalyse met achttien landen. *Mens en Maatschappij*, 85 (2), blz. 154–178.

Harell, A. en D. Stolle, 2011, Reconciling diversity and community? Defining social cohesion in diverse democracies. In: M. Hooghe (red). *Social cohesion. Contemporary theoretical perspectives on the study of social cohesion and social capital*. Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, Brussel, pp. 15–46.

Hofstede, G., 1991, *Cultures and organizations*. McGraw-Hill, London.

Hudson, J., 2006, Institutional trust and subjective well-being across the EU. *Kyklos*, 59 (1), pp. 43–62.

Kloosterman, R., 2010a, Sociaal vertrouwen. In: H. Schmeets (red). *Sociale samenhang: Participatie, Vertrouwen en Integratie*, CBS, Den Haag/Heerlen, blz. 83–94.

- Kloosterman, R., 2010b, Institutioneel vertrouwen. In: H. Schmeets (red). Sociale samenhang: Participatie, Vertrouwen en Integratie. CBS, Den Haag/Heerlen, blz. 95–106.
- Kloosterman, R. en H. Schmeets, 2010a, Participatie en vertrouwen. In: H. Schmeets (red). Sociale samenhang: Participatie, Vertrouwen en Integratie. CBS, Den Haag/Heerlen, blz. 107–119.
- Kloosterman, R. en H. Schmeets, 2010b. Vertrouwen in medemens en instituties toegenomen aan het begin van de 21e eeuw. *Bevolkingstrends* 58 (2), blz. 43–49.
- Knack, S. en P. Keefer, 1997, Does social capital have an economic pay-off? A cross country investigation. *Quarterly Journal of Economics*, 112 (4), pp. 1251–1288.
- Newton, K., 2001, Trust, social capital, civil society, and democracy. *International Political Science Review*, 22 (2), pp. 201–214.
- Paxton, P., 1999, Is Social Capital Declining in the United States? A Multiple Indicator Assessment, *American Journal of Sociology*, 105 (1), pp. 88–127.
- Putnam, R. D., 1995, Tuning in, turning out: The strange disappearance of social capital in America. *Political Science and Politics*, 28, pp. 664–683.
- Putnam, R. D., 2000, *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster, New York.
- Reeskens, T. en M. Hooghe, 2007, The cross-cultural measurement equivalence of generalized trust in the ESS. *Social Indicators Research*, 85, pp. 515–532.
- Schmeets, H., 2013, Het belang van religie voor sociale samenhang. *Bevolkingstrends*, december 2013.
- Schmeets, H. en S. Te Riele, 2010, Sociale samenhang in het drielook van participatie, vertrouwen en integratie. In: H. Schmeets (red). Sociale samenhang: Participatie, Vertrouwen en Integratie, CBS, Den Haag/Heerlen, blz. 7–14.
- Schmeets, H. en S. Te Riele, 2014, Declining Social Cohesion in The Netherlands? *Social Indicators Research*, 115, pp. 791–812.
- Te Riele, S. en A. Roest, 2009, *Sociale Samenhang: Raamwerk en Lacunes in de Informatievoorziening*. CBS-rapport SAH-2009–H2, CBS, Den Haag/Heerlen.
- Uslaner, E., 2002, *Strategic trust and moralistic trust. The moral foundations of trust*. Cambridge.
- Van Beuningen, J. en H. Schmeets, 2013, Developing a Social Capital Index for the Netherlands. *Social Indicators Research*, 113, pp. 859–886.
- Zmerli, S. en K. Newton, 2008, Social trust and attitudes toward democracy. *Public Opinion Quarterly*, 72 (4), pp. 706–724.

Bijlage

1. Invloed van individuele- en participatiekenmerken op sociaal en institutioneel vertrouwen: resultaten van multivariate regressies

		Sociaal ver- trou- wen	Rech- ters	Politie	Leger	Tweede kamer	Ambte- naren	Euro- pese Unie	Banken	Grote bedrij- ven	Pers	Kerken
Geslacht (Ref: Vrouwen)	Wald	2,8	8,7 ²⁾	30,5 ³⁾	0,6	5,0 ¹⁾	0,1	15,9 ³⁾	14,0 ³⁾	10,3 ³⁾	0,5	0,0
Mannen	OR	1,1	0,8 ²⁾	0,7 ³⁾	1,0	0,9 ³⁾	1,0	0,8 ³⁾	0,8 ³⁾	1,2 ²⁾	1,0	1,0
Leeftijd (Ref: 15–24 jaar)	Wald	2,0	70,8 ³⁾	9,0	100,1 ³⁾	22,9 ²⁾	40,2 ³⁾	83,8 ³⁾	45,0 ³⁾	97,2 ³⁾	34,0 ³⁾	54,7 ³⁾
25–34 jaar	OR	0,9	0,7 ¹⁾	0,9	0,7 ²⁾	0,8 ³⁾	0,7 ³⁾	0,5 ³⁾	0,7 ¹⁾	0,5 ³⁾	1,0	0,8
35–44 jaar	OR	0,9	0,5 ³⁾	0,8	0,5 ³⁾	0,7 ²⁾	0,6 ³⁾	0,4 ³⁾	0,6 ³⁾	0,5 ³⁾	1,5 ²⁾	0,6 ²⁾
45–54 jaar	OR	1,0	0,4 ³⁾	0,8	0,4 ³⁾	0,7 ²⁾	0,6 ³⁾	0,4 ³⁾	0,6 ³⁾	0,4 ³⁾	1,7 ³⁾	0,5 ³⁾
55–64 jaar	OR	1,0	0,3 ³⁾	0,8	0,3 ³⁾	0,6 ³⁾	0,6 ³⁾	0,3 ³⁾	0,4 ³⁾	0,3 ³⁾	1,2	0,4 ³⁾
65–74 jaar	OR	0,9	0,3 ³⁾	0,8	0,2 ³⁾	0,5 ³⁾	0,4 ³⁾	0,4 ³⁾	0,4 ³⁾	0,2 ³⁾	1,1	0,5 ³⁾
75 jaar of ouder	OR	1,1	0,3 ³⁾	1,0	0,3 ³⁾	0,7 ¹⁾	0,7 ¹⁾	0,6 ²⁾	0,6 ²⁾	0,4 ³⁾	1,5 ¹⁾	1,0
Burgerlijke staat (Ref: Nooit gehuwd geweest)	Wald	4,3	1,5	3,7	2,5	6,3	6,5	4,6	9,5 ¹⁾	3,1	5,4	4,1
Gehuwd	OR	0,9	1,0	1,0	1,0	0,9	1,0	0,9	0,8 ¹⁾	1,1	0,9	1,1
Gescheiden	OR	0,8 ³⁾	0,9	0,9	1,0	0,7 ¹⁾	0,8	0,8	0,9	0,9	0,8	0,9
Verweduwd	OR	0,9	1,0	1,2	0,8	1,0	1,3	0,7	1,2	1,2	1,0	1,2
Opleiding (Ref: Basisonderwijs)	Wald	184,9 ²⁾	96,7 ³⁾	41,5 ³⁾	12,3 ¹⁾	93,0 ³⁾	73,6 ³⁾	122,4 ³⁾	14,3 ²⁾	0,6	17,7 ²⁾	7,4
Lager beroepsonderwijs	OR	1,0	1,2	1,0	0,8	0,8	0,8	1,0	1,0	1,0	0,8	1,1
Middelbaar onderwijs	OR	1,7 ³⁾	1,8 ³⁾	1,3 ³⁾	1,1	1,2	1,1	1,3 ³⁾	0,9	1,0	1,0	1,1
Hoger beroepsonderwijs	OR	3,2 ²⁾	2,4 ³⁾	1,6 ³⁾	1,1	1,7 ³⁾	1,5 ²⁾	1,7 ³⁾	0,7 ¹⁾	1,0	1,1	1,1
Universitair onderwijs	OR	4,2 ³⁾	3,7 ³⁾	2,0 ³⁾	1,1	2,6 ³⁾	2,2 ³⁾	3,5 ³⁾	0,7 ²⁾	1,0	1,4 ¹⁾	1,5 ¹⁾
Huishoudensinkomen (Ref: 1 (laag))	Wald	16,6 ²⁾	20,5 ³⁾	2,1	11,0 ¹⁾	9,8 ¹⁾	4,1	7,8	3,6	9,4 ¹⁾	2,6	8,1 ¹⁾
2	OR	0,9	0,8	1,0	1,0	0,9	1,0	0,8 ³⁾	1,0	1,1	0,9	0,9
3	OR	1,1	1,0	1,1	1,0	0,9	1,1	0,9	0,9	0,9	0,9	0,7 ²⁾
4 (hoog)	OR	1,3 ²⁾	1,2 ¹⁾	1,1	1,3 ²⁾	1,1	1,2	1,0	1,1	1,2	0,9	0,8
Herkomst (Ref: Autochtoon)	Wald	24,7 ³⁾	0,1	7,7 ¹⁾	4,4	25,2 ³⁾	16,6 ³⁾	11,3 ²⁾	6,1 ¹⁾	3,1	12,3 ²⁾	26,7 ³⁾
Westers allochtoon	OR	0,9	1,0	0,8 ¹⁾	0,9	1,3 ¹⁾	1,2	1,3 ²⁾	0,9	0,9	0,9	1,0
Niet-westers allochtoon	OR	0,5 ³⁾	1,0	0,8 ¹⁾	1,2	1,8 ³⁾	1,6 ³⁾	1,3 ¹⁾	1,3 ¹⁾	1,2	1,5 ²⁾	2,1 ³⁾
Denominatie (Ref: Geen denominatie)	Wald	28,0 ³⁾	6,3	7,0	60,0 ³⁾	3,8	5,4	12,9 ¹⁾	21,5 ²⁾	20,8 ²⁾	19,0 ²⁾	892,5 ³⁾
Rooms-Katholiek	OR	0,7 ³⁾	0,9	1,0	1,3 ³⁾	1,0	1,0	1,2 ¹⁾	1,3 ²⁾	1,2 ¹⁾	0,9 ¹⁾	3,9 ³⁾
Nederland Hervormd	OR	0,8 ³⁾	0,9	1,1	1,6 ³⁾	1,0	0,9	1,3 ¹⁾	1,5 ³⁾	1,4 ³⁾	0,8 ¹⁾	11,4 ³⁾
Gereformeerd	OR	1,1	0,9	1,0	2,3 ³⁾	1,0	1,1	1,0	1,1	1,4 ¹⁾	0,7	32,4 ³⁾
PKN	OR	1,0	1,0	1,1	1,6 ³⁾	1,2	1,1	1,3	1,3 ¹⁾	1,1	0,8 ²⁾	30,1 ³⁾
Islam	OR	1,0	1,3	1,4	0,6 ¹⁾	1,1	1,3	1,5 ¹⁾	1,5 ¹⁾	0,9	0,5	3,7 ³⁾
Anders	OR	1,0	0,9	1,3 ¹⁾	1,1	1,1	1,1	1,2	1,1	0,9	0,8	7,8 ³⁾
Contact met familieleden (Ref: Zelden of nooit)	Wald	4,9	12,6 ¹⁾	6,9	9,0	2,6	2,8	3,2	5,6	7,5	4,0	2,3
Dagelijks	OR	1,3	1,7 ¹⁾	1,6 ¹⁾	1,7 ¹⁾	1,1	1,4	1,2	1,0	1,4	1,2	1,0
Minstens 1x per week, maar niet dagelijks	OR	1,4	2,0 ²⁾	1,7 ¹⁾	1,5	1,2	1,4	1,2	1,1	1,3	1,2	0,9
Minstens 1x per maand, maar niet wekelijks	OR	1,2	1,8 ²⁾	1,6 ¹⁾	1,4	1,3	1,4	1,1	0,9	1,1	1,1	0,8
Minder dan 1x per maand	OR	1,5	1,9 ¹⁾	1,6	1,4	1,3	1,4	1,0	1,0	1,2	1,5	1,0
Contact met vrienden (Ref: Zelden of nooit)	Wald	7,7	8,9	2,5	7,0	7,1	10,6 ¹⁾	4,5	8,1	10,1 ¹⁾	4,3	1,6
Dagelijks	OR	1,5 ¹⁾	0,9	0,9	1,0	1,6 ¹⁾	1,7 ¹⁾	1,3	1,3	1,7 ¹⁾	1,3	1,1
Minstens 1x per week, maar niet dagelijks	OR	1,3	1,1	1,0	1,2	1,8 ¹⁾	1,8 ²⁾	1,1	1,1	1,6 ¹⁾	1,1	1,1
Minstens 1x per maand, maar niet wekelijks	OR	1,2	1,2	1,0	1,2	1,6 ¹⁾	1,8 ²⁾	1,2	1,0	1,4	1,0	1,2
Minder dan 1x per maand	OR	1,3	0,9	0,9	1,0	1,6	1,6 ¹⁾	1,0	1,3	1,3	1,1	1,2

1. Invloed van individuele- en participatiekenmerken op sociaal en institutioneel vertrouwen: resultaten van multivariate regressies (slot)

		Sociaal ver- trou- wen	Rech- ters	Politie	Leger	Tweede kamer	Ambte- naren	Euro- pese Unie	Banken	Grote bedrij- ven	Pers	Kerken
Contact met burens (Ref: Zelden of nooit)	Wald	6,0	12,3 ¹⁾	7,6	5,2	2,6	4,7	1,2	11,3 ¹⁾	8,1	7,8	5,1
Dagelijks	OR	1,1	1,2	1,2	1,1	1,2	1,1	1,1	1,3 ¹⁾	1,4 ²⁾	1,1	1,2
Minstens 1x per week, maar niet dagelijks	OR	1,2	1,4 ²⁾	1,2	1,2	1,1	1,0	1,1	1,1	1,2	1,2	1,1
Minstens 1x per maand, maar niet wekelijks	OR	1,1	1,4 ¹⁾	1,2	1,3	1,0	0,9	1,0	1,2	1,2	1,0	1,3
Minder dan 1x per maand	OR	1,0	1,4 ¹⁾	1,5 ²⁾	1,3	1,1	0,9	1,1	0,9	1,1	0,9	1,3
Informele hulp verlenen (Ref: Niet)	Wald	3,5	0,0	5,3 ¹⁾	0,0	5,3 ¹⁾	3,1	4,9 ¹⁾	4,2 ¹⁾	1,0	2,3	0,1
Wel	OR	1,1	1,0	0,9 ¹⁾	1,0	0,9 ¹⁾	0,9	0,9 ¹⁾	0,9 ¹⁾	0,9	0,9	1,0
Vrijwilligers werk verrichten (Ref: Niet)	Wald	37,5 ³⁾	29,7 ³⁾	21,6 ²⁾	5,5 ¹⁾	13,3 ³⁾	17,5 ³⁾	5,0 ¹⁾	1,9	1,6	0,6	19,1 ³⁾
Wel	OR	1,5 ³⁾	1,5 ³⁾	1,4 ²⁾	1,2 ¹⁾	1,3 ³⁾	1,3 ³⁾	1,2 ²⁾	1,1	1,1	1,0	1,4 ³⁾
Deelname aan verenigingsactiviteiten (Ref: Nooit)	Wald	9,0 ¹⁾	3,7	3,1	1,8	13,5 ²⁾	2,6	14,0 ²⁾	4,3	7,0	1,6	2,4
1x per week	OR	1,2 ¹⁾	1,1	1,0	1,1	1,3 ²⁾	0,9	1,3 ³⁾	1,1	1,2 ¹⁾	1,1	1,1
1 x per maand	OR	1,3 ¹⁾	1,2	1,2	1,1	1,3 ¹⁾	0,9	1,3 ¹⁾	0,9	1,0	1,1	1,2
Minder dan 1x per maand	OR	1,1	1,0	0,9	1,0	1,1	0,9	1,2	1,0	1,1	1,1	1,0
Betaald werk (Ref: Geen betaald werk)	Wald	1,7	10,4 ²⁾	14,8 ²⁾	0,8	1,0	0,1	3,8	0,5	0,7	0,4	1,5
Betaald werk	OR	1,1	1,3 ²⁾	1,4 ²⁾	1,1	1,1	1,0	1,2	1,1	1,1	1,0	0,9
Politieke acties (Ref: Niet)	Wald	5,1 ¹⁾	6,0 ¹⁾	0,1	3,1	0,6	0,0	0,0	15,1 ³⁾	10,4 ²⁾	1,2	1,6
Wel	OR	1,1 ¹⁾	1,2 ¹⁾	1,0	1,1	1,0	1,0	1,0	0,8 ³⁾	0,8 ²⁾	1,1	1,1
Gestemd (Ref: Niet)	Wald	11,6 ²⁾	0,9	1,0	0,1	19,0 ³⁾	0,1	0,7	0,8	0,4	2,9	3,2
Wel	OR	1,3 ²⁾	1,1	1,1	1,0	1,5 ³⁾	1,0	1,1	0,9	1,1	1,2	1,2
Nagelkerke R²		0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,3

¹⁾ p<0,05

²⁾ p<0,01

³⁾ p<0,001

Verklaring van tekens

.	Gegevens ontbreken
*	Voorlopig cijfer
**	Nader voorlopig cijfer
x	Geheim
–	Nihil
–	(Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
Niets (blank)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2014–2015	2014 tot en met 2015
2014/2015	Het gemiddelde over de jaren 2014 tot en met 2015
2014/'15	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2014 en eindigend in 2015
2012/'13–2014/'15	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2012/'13 tot en met 2014/'15

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70, fax 070 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2015.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.